

บทที่ 7

การจัดการแสดง

โขน เดิมพระมหากษัตริย์ไทย ทรงถือว่าโขนเป็นราชูปโภคส่วนพระองค์อย่างหนึ่ง ในสมัยโบราณจัดเป็นการเล่นที่ต้องห้าม มิให้เอกชนมิได้ โขนเล่นในโอกาสต่างๆ ดังต่อไปนี้

เล่นโขนเป็นมหรหรรรมบูชา เช่น เล่นเพื่อบูชาศพรหรือฉลองอัฐิตลอดจนเล่นโขนในงานพระเมรุ ยังนิยมเล่นเป็นมหรหรรรมบูชาในงานสมโภช งานฉลองปูชนียวัตถุสถาน เช่นสมโภชพระพุทธรูปบาทสระบุรี เล่นโขนสมโภชเชื่อกบาศคคลังข้างสมโภชรับพระแก้วมรกตเมื่อ พ.ศ. 2323 ในตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ให้เล่นโขนรับถึง 7 โรงเมื่อฉลองวัดพระเชตุพน เมื่อ พ.ศ. 2344 ในรัชกาลที่ 1 ก็โปรดให้มีโขนโรงใหญ่เล่นตอนพิธีอวมงคลสมโภชพระอารามด้วย

โขนในงานอภิเษกสมรสและราชาภิเษก ในปลายรัชกาลที่ 5 โปรดให้พวกโขนสมัครเล่นของพระองค์ไปเล่นช่วยงานเปิดโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม และเล่นโขนเป็นมงคลสมโภชในตอนฉลองวันประสูติเจ้านาย

เล่นโขนเพื่อความบันเทิงและบำรุงศิลปะ เล่นที่สนามหลวง โรงโขนสวนมิสกวัน โรงละครศิวิลลัย

โขนของกรมศิลปากร เล่นในพิธีรับแขกเมือง เล่นเพื่อให้ประชาชนชม เพื่อบำรุงรักษานาฏศิลป์ไทย และยังคงปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้

การละเล่นพื้นเมือง เป็นเรื่องฉลองสนุกสนานร่วมกันของชาวบ้านในโอกาสและเทศกาลต่างๆ เช่น

ละครชาตรี เป็นละครแบบฉบับบริสุทธิ์ของไทยมานาน เก่าแก่กว่าละครนอกและละครใน มีผู้สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นปอเกิดของละครไทย เดิมมีตัวละครเพียง 3 ตัว คือตัวนายโรง ตัวนาง และตัวจ่าอวด ดนตรีก็มี ปี่เลาหนึ่ง โขนกลองเล็ก ช้องอย่างละคู่ นิยมกันแพร่หลายในภาคใต้ของไทย เล่นเรื่องมโนห์รา พระสุธนเป็นพื้น แพร่หลายมาถึงกรุงเทพฯ ก็เนื่องด้วยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกวาดต้อนพลเมืองมาแต่ภาคใต้ เล่นในพิธีแก้บนจนเป็นเหตุให้การทำตุ๊กตาละครสำหรับถวายเจ้าเป็นละคร 3 ตัว มีพระ นาง และจ่าอวด จำลองมาจากละครชาตรีนั่นเอง มาในตอนปลายรัชกาลที่ 6 ได้มีผู้คิดผสมละครชาตรีและละครนอกเข้าด้วยกัน เกิดละครชาตรีเข้าเครื่องขึ้น และมีฉาก

ละครนอก

โรงละครนอกจะเป็นสี่เหลี่ยมคนดูได้ 3 ด้าน กั้นฉากผืนเดียวโดยไม่ต้องเปลี่ยนไปตามท้องเรื่อง มีประตูเข้าออก 2 ข้าง หน้าฉากตรงกลางตั้งเตียงสำหรับตัวละครนั่ง หลังฉากสำหรับตัวละครพักและแต่งตัว ชายเล่นล้วน ดนตรีใช้วงปี่พาทย์ ดำเนินเรื่องเร็ว ตลกขบขันถึงขั้นหยาบโลน ไม่ถือขนบธรรมเนียมประเพณี จำว่องไว บางทีพูดเองร้องเอง

ละครนอกจัดแสดงได้ทุกงานที่เป็นงานพื้นบ้านหรืองานของเอกชน เป็นการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนโดย

แท้จริง มุ่งที่จะรักษาศิลปะไว้น้อยหรือเกือบจะไม่ได้มีความมุ่งหมายอะไรที่เกี่ยวกับศิลปะเลย

ละครใน

เป็นละครที่เกิดขึ้นจากภายในพระราชฐาน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงจัดให้มีขึ้นโดยให้พวกข้าราชการฝ่ายในตั้งแต่พระสนมลงมาเป็นผู้แสดง ทำท่าทางนาฏศิลป์ก็ดัดแปลงจากท่าระบำที่ฝึกหัดอยู่แล้วเป็นหลัก ปรับปรุงให้เข้ากับเพลงและท่วงเรื่อง ความมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่ศิลปะของการรำจะต้องประณีตละมุนละไม ถือขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด ไม่มีติดตลกมาก บทประพันธ์และดนตรีต้องไพเราะ เล่นในโอกาสต่างๆ ในราชฐาน ไม่ใช่ของประชาชน ประชาชนได้มีโอกาสชมก็ต่อเมื่อข้าราชการชั้นสูงได้ตั้งคณะละครของตนเอง และเล่นให้ประชาชนชมโดยเก็บสตางค์ ปัจจุบันค่าใช้จ่ายสูงกว่าที่ชาวบ้านจะจัดเองได้ จึงมีแต่ละครในของกรมศิลปากรเล่นให้ประชาชนชม ณ โรงละครแห่งชาติ ต้อนรับแขกเมือง ส่งไปแสดงต่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

การละเล่นของไทย

เสภา วิวัฒนาการมาจากการเล่นนิทานเป็นกลอน ผู้ขับแต่งกลอนด้วยปฏิภาณของตนเพื่อเทิดเกียรติเทพเจ้าหรือสรรเสริญพระมหากษัตริย์ ต่อมาเป็นการเล่าเรื่องในที่สุดเกิดมีเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนขึ้น

ประเพณีขับเสภามักใช้ในงานสวัสดิมงคล เช่น งานโกนจุก งานขึ้นบ้านใหม่ นิยมขับแต่ในเวลากลางวัน ไม่ขับในงานจำพวกเปตพลี

เพลงพื้นเมือง

หมายถึงเพลงของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็ประดิษฐ์แบบแผนการร้องเพลงของตนไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาพูดก็เปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน นิยมร้องกันในเวลาเทศกาลหรืองานที่มีการชุมนุมชาวเมืองเป็นครั้งเป็นคราว เช่น ตรุษสงกรานต์ ขึ้นปีใหม่ ทอดกรฐิน ทอดผ้าป่า และการลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น ทำนองและถ้อยคำเนื้อเพลงแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ถ้ายทอดฝั่งอยู่ในความทรงจำสืบต่อมาเป็นรุ่นๆ อย่างแน่นแฟ้นในท้องถิ่นนั้นๆ จึงเรียกว่าเพลงพื้นเมือง ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ ให้จังหวะโดยการตบมือ เป็นเรื่องผู้ชายเกี่ยวผู้หญิง แล้วผู้หญิงก็ตอบหรือซักถาม หรือว่าผู้ชายเจ็บๆ ร้องกลอนสอดแทรกกันด้วยปฏิภาณ เพลงพื้นเมืองเท่าที่รวบรวมได้มี

เพลงโคราช	เพลงเทพทอง	เพลงฉ่อย	เพลงอีแซว
เพลงเรือ	เพลงสวรรค์	เพลงเกี่ยวข้าว	เพลงพาดควาย
เพลงสงฟ่าง	เพลงชาวเหนือ	เพลงพิษฐาน	เพลงชาวใต้
เพลงเดินกำ	เพลงแอ่วแคน	เพลงรำเคียว	เพลงแอ่วซอ
เพลงพวงมาลัย	เพลงดวงดอกไม้	เพลงชาวไร่	เพลงล่องโขง
เพลงระบำ	เพลงบอก	เพลงบ้านนา	เพลงกำพริต
เพลงเหย่ย	เพลงปรบไก่อ	ฯลฯ	

ลิเก

ตัดมาจากการแสดงดิเกของมลายู ใช้เพลงบันตนของมลายูเป็นหลัก ปัจจุบันแต่งตัวด้วยเครื่องที่ปักด้นง่าย ๆ ไม่ประณีตเหมือนละครรำ เวลาออกแสดงต้องจบการโหมโรงของปี่พาทย์ จึงออกสืบสองภาษา เอากาษาแขกไว้อันดับสุดท้าย แล้วจึงจับเรื่องแสดง ดำเนินเรื่องเร็ว ตลกคะนอง เดิมใช้ชายล้วน ปัจจุบันใช้ชายจริงหญิงแท้ ตัดทอนทำรำของละครไทย เพื่อให้ดำเนินเรื่องได้เร็วขึ้น มีเพลงอันเป็นสัญลักษณ์ของลิเก คือ เพลงรานีเกลิง เป็นเพลงแสดงความรัก ดัดแปลงมาจากเพลงมอญครวญ และยังมีเพลงแสดงอารมณ์ เช่น

เพลงไอ้ชาติรีโน (เพลงรัก)

เพลงไอ้ปี่โน (เพลงโศก)

เพลงไอ้ชาติรีนอก (เพลงรัก)

เพลงไอ้ปี่นอก (เพลงโศก)

การพูดของลิเกจะดัดเสียงพูด ไม่พูดตามธรรมชาติ จัดแสดงในงานฉลองได้ทุกอย่าง งานศพ งานปีใหม่ จัดเพื่อความรื่นเริงของประชาชนพลเมือง ลิเกชอบเขาเพราะความนิยมเพลงลูกทุ่ง

